Przegląd Europejski – European Studies Quarterly, **ISSN: 1641-2478**
vol. 2026, no. 2
Copyright © by Bożena Gierat-Bieroń, 2026
Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0)
http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/
DOI: https://doi.org/10.31338/1641-2478pe.2.26.1

Kulturowy wymiar zrównoważonego rozwoju UE w latach 2010–2023

Bożena Gierat-Bieroń, *Jagiellonian University (Cracow, Poland)*
E-mail: bozena.gierat-bieron@uj.edu.pl
https://orcid.org/0000-0002-4527-4748

Streszczenie
Strategia *Europa 2020* została wdrożona przez Unię Europejską we wszystkich politykach publicznych. Sektor Kultury i Przemysłów Kreatywnych (SKK) został zobowiązany do implementacji zasad Strategii. Jak dowodzą zawarte w artykule analizy (obejmujące okres 2010–2023), SKK realizował założenia strategii *Europa 2020* ze znacznym opóźnieniem, by dopiero pod koniec dekady wyraźnie przyspieszyć działania. Autorka eksploruje głębokie zależności pomiędzy teoretycznymi założeniami idei zrównoważonego rozwoju a ich realizacją przez Komisję Europejską, ze szczególnym uwzględnieniem dostosowania SKK do zadań prorozwojowych UE. W tekście przywołano dane empiryczne – europejskie projekty kulturalne realizowane w ramach programu *Kreatywna Europa 2014–2020* (studia przypadków), będące przykładami włączania kultury w proces transformacji rozwojowej Unii. Hipoteza badawcza artykułu zakłada, że ideologiczne i polityczne przesłania kluczowych strategii Unii Europejskiej oraz organizacji międzynarodowych z lat 2010–2020 wywarły istotny wpływ na kształtowanie polityki kulturalnej UE w kontekście zrównoważonego rozwoju i generowały proekologiczne rozwiązania formalne dla SKK.
Słowa kluczowe: polityka kulturalna UE, zrównoważony rozwój, ekologia, eko-kultura

The cultural dimension of the EU's sustainable development in 2010–2023

Abstract
The strategy *Europe 2020* was applied by the European Union to all public policies. The Cultural and Creative Sector (CCS) was obliged to implement the principles of this strategy. As the research presented in the article proves (for research period: 2010–2023), the CCS were implementing the strategy *Europe 2020* with a significant delay, only to accelerate the work decisively at the end of the decade. The author explores the relationship between the theoretical assumptions of the idea of sustainable development and their implementation by the European Commission, with particular

emphasis on the customisation of the emerging development tasks for the CCS. The author also refers to specific European cultural projects of the programme *Creative Europe 2014–2020* (case studies) as empirical examples of culture's inclusion in the EU's development transformation. The research hypothesis of the article assumes that political imperatives underpinning the EU's and international strategic frameworks have shaped the recalibration of EU cultural policy in the context of sustainable development, fostering the development of environmentally oriented and institutionally streamlined policy solutions for the Cultural and Creative Sector.
Keywords: EU cultural policy, sustainable development, ecology, eco-culture

1. Wprowadzenie

Dekada 2010–2020 XX wieku w politykach publicznych Unii Europejskiej była czasem wdrażania dokumentu *Europa 2020*, czyli *Strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* z 2010 r. (Komisja Europejska 2010a). Dokumentem tym, po wejściu w życie Traktatu z Lizbony w 2009 r., UE odpowiadała na globalne megatrendy, stając się promotorem proekologicznych standardów rozwojowych. Strategia unijna, po ogłoszeniu przez ONZ *Agendy 2030*, tj. *Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ A/RES/70/1 z 25 września 2015 r.* (ONZ 2015), uzyskała większe umocowanie prawne, przekształcając się w umowę międzypaństwową, pozwalającą na włączenie do procesów transformacyjnych sektorów publicznych UE i możliwie najwięcej interesariuszy. W tym samym 2010 roku UE ogłosiła *Europejską Agendę Cyfrową* (Komisja Europejska 2010b), zakładającą rozszerzenie wspólnego rynku cyfrowego i technologicznego. Obie strategie miały sytuować Unię w pozycji lidera zmian paradygmatów rozwojowych, zachęcających państwa rozwijające się do podjęcia wyzwań przyszłości. W 2015 roku Przewodniczący Komisji Europejskiej, Jean-Claude Juncker (2014–2019), przedstawił w *Orędziu* do Parlamentu Europejskiego (zob. Komisja Europejska 2015) postępy w realizacji 10 priorytetów politycznych UE, w których wskazał na możliwość synergii sektorów publicznych w kontekście zrównoważonego rozwoju. Orędzie było efektem refleksji pokryzysowej (2009/2010) i podkreślało konieczność zmian w UE na rzecz ochrony klimatu. Pierwsza Komisja Ursuli von der Leyen wzmocniła założenia strategiczne UE, wprowadzając pakiet zadań pod nazwą *Europejski Zielony Ład* (Komisja Europejska 2019b), którego celem było przyspieszenie transformacji polityk publicznych w kierunku dekarbonizacji i nowego porządku energetycznego. Przewodnicząca w swoich wytycznych na kadencję 2019–2024 o nazwie *Mój program dla Europy* (von der Leyen 2019) podkreślała włączenie społeczne oraz nowy styl życia Europejczyków i zaawansowaną cyfryzację. Wszystkie powyższe wytyczne, zgodnie z przepisami traktatowymi, zostały inkorporowane do polityk sektorowych Unii Europejskiej, w tym do polityki kulturalnej, sektora kreatywnego i audiowizualnego.

Niniejszy artykuł ma na celu eksplorację korelacji występujących pomiędzy założeniami strategicznymi UE a Sektorem Kultury i Kreatywnym (SKK) w omawianym przedziale czasowym, z wykorzystaniem teorii zrównoważonego rozwoju. Wykazanie tychże korela-

cji umożliwia zdefiniowanie pól nacisku UE na SKK i zdefiniowanie kształtu współczesnej polityki kulturalnej. Ponieważ polityka kulturalna jest jedną z polityk sektorowych Unii, jest ona strukturalnie kalibrowana mechanizmami europeizacyjnymi *top-down/bottom-up* (Börzel 2005; Featherstone, Radaelli 2003; Gierat-Bieroń 2017, 2023). Analiza efektów kalibracji oraz ich konkretyzacja w modelach menedżerskich i proekologicznych studiów przypadku jest celem drugorzędnym proponowanego wywodu.

Hipoteza badawcza artykułu brzmi: przesłania polityczne strategii unijnych i międzynarodowych w latach 2010–2020 miały wpływ na kalibrację polityki kulturalnej UE w kontekście zrównoważonego rozwoju oraz generowały pro-ekologiczne rozwiązania formalne dla SKK. Rozwiązaniu problemu badawczego posłużyła analiza danych zastanych (*desk research*), analiza zawartości (*content analysis*) dokumentacji źródłowej UE i literatury przedmiotu oraz studia przypadku o charakterze pilotażowym. Dane statystyczne prezentowane w tekście pochodzą z publicznej bazy Komisji Europejskiej (http://culture.ec.europa.eu/creative-europe/projects/).

2. Teorie zrównoważonego rozwoju a sektor kultury

Polityczne pojęcie „równowagi/zrównoważenia" odnosiło się pierwotnie do niemieckich i angielskich metod zarządzania lasami, na co wskazywał w swojej książce *Sylvicultura Oeconomica* z 1713 roku Hans Carl von Carlowitz i co przypomniał Ulrich Grober w 2010 roku (zob. Grober 2010). Doktryna ekonomiczna zrównoważonego rozwoju Davida Ricardo, Thomasa Roberta Malthusa i Johna Stuarta Milla zyskała nowe otwarcie w latach 60. XX wieku (Siekierski, Rutkowska 2008). Dojrzewała wówczas świadomość degradacji powierzchni ziemi ze względu na gwałtowny rozwój gospodarczy, co spowodowało światową dyskusję na temat dzielenia się zasobami i systemami przyrodniczymi. W rekomendacjach z jej przebiegu wskazano dążenie do wyeliminowania nierównowagi między wzrostem gospodarczym a rozwojem społecznym i stworzenie modelu sprawiedliwego, który zapewniałby realizację potrzeb człowieka bez szkody dla ekosystemu ziemi (Trzepacz 2012). W raporcie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ z 1987 roku (zob. *Our Common Future* 1987, znany także jako *Raport Brundtlanda*), zrównoważony rozwój zdefiniowano jako solidarność międzypokoleniową, przeciwdziałającą skutkom ubocznym nadmiernego konsumpcjonizmu pokolenia obecnego. Samo słowo „zrównoważenie" posiada, wedle Thaddeusa R. Millera, dwie definicje: uniwersalną i proceduralną (Miller 2013). Definicja uniwersalna odnosi się do standardów aksjologicznych społeczeństw demokratycznych (prawa i wartości); proceduralna – oznacza czerpanie z różnych źródeł wiedzy (kapitalizm, ochrona środowiska, wiedza o społeczeństwie, itp.). Obie dostarczają argumentów do dyskusji o rozwojowych koncepcjach przyszłości. Z kolei rzeczownik „rozwój" oznacza zarówno „rozwój powolny", jak i „stały wzrost" lub liniowy „postęp" historyczny (Castree et al. 2013). W niniejszych rozważaniach „rozwój" będzie interpretowany jako antyteza „stałego wzrostu". Ten bowiem przedkłada priorytety gospodarcze i wskaźniki ekonomiczne nad inne obszary rozwojowe i tym samym może przeciwdziałać równomierności.

W toku serii analiz rynkowych (Pearce et al. 1990; Bergh, Nijkamp 1991) wypracowano model zrównoważonego rozwoju, oparty na trzech komponentach: gospodarka, środowisko, społeczeństwo, przy czym wewnętrzna dynamika modelu miała polegać na zachowaniu równowagi pomiędzy trzema komponentami poprzez poszukiwanie ich wewnętrznego i zewnętrznego ładu. Kultura jest obecnie postrzegana jako dodatkowy, czwarty element opisanego przez Pearce'a i innych modelu zrównoważonego rozwoju (*Our Creative Diversity* 1995; Cernea 2001; Hawkes 2001; Janikowski 2009; Pascual 2009; Thorsby 2010; Roodhouse 2010; Murzyn-Kupisz 2013; Kupisz-Murzyn, Działek 2017; Plebańczyk 2018; Labadi et al. 2021). Kultura jako „materialna i umysłowa działalność społeczeństw oraz jej wytwory" (*Słownik Współczesnego Języka Polskiego* 1996: s. 443) pozostaje w relacji funkcjonalnej do wielu dziedzin życia, jak: ochrona środowiska, handel, a na pewno rozwój społeczno-gospodarczy. Wpływa na kształtowanie kapitału ludzkiego. Jest regulatorem aksjonormatywnym, gdy chodzi o sprawiedliwy podział korzyści wynikających ze wzrostu gospodarczego. Instytucje życia artystycznego i środowiska twórcze dysponują instrumentami przeciwdziałającymi problemom zanieczyszczenia środowiska czy ochrony zabytków. Szeroko rozumiana dziedzina kultury była i jest obecna w dyskursie rozwojowym i protekcjonistycznym. Postulaty włączenia jej do filarów zrównoważonego rozwoju znajdujemy w wielu międzynarodowych dokumentach, w tym m.in.: w *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* z 2000 roku, Konwencji UNESCO z 2003 roku, a szczególnie w Konwencji UNESCO z 2005 roku.

Na znaczenie kultury jako kluczowego elementu społeczno-politycznego dobrobytu zwrócili uwagę australijscy badacze zajmujący się dyskursem aborygeńskim. Ekonomista David Throsby (2010), analizując *Raport Brundtlanda* z 1987 roku i odwołując się do koncepcji rozwoju kapitału, wskazał na istnienie jego różnych form – kapitału ludzkiego, społecznego, naturalnego oraz kulturowego. Zauważył, że „zasoby naturalne, podobnie jak kulturowe, stanowią dziedzictwo przeszłości (odpowiednio – natury lub dorobku wcześniejszych pokoleń), lecz nie są w niej zamknięte; są wykorzystywane i podlegają ciągłym przekształceniom" (cyt. za: Murzyn-Kupisz 2013: s. 95). Z kolei, autor socjokulturowego podejścia do polityki kulturalnej, Jon Hawkes (Hawkes 2001), wskazywał linie równowagi społecznej oparte na różnorodności kulturowej i kreatywności, jakości życia, witalności i aktywnym obywatelstwie. Postulował odejście od triadowego modelu zrównoważonego rozwoju na rzecz włączenia do niego kultury. W jego ujęciu „zrównoważone społeczeństwo zależy od zrównoważonej kultury", a „strategie rozwojowe muszą opierać się również na strategiach kulturowych" (Hawkes 2001: s. 12). Warto zaznaczyć, że Hawkes czerpał inspirację ze stanowisk Davida Yenckena i Debry Wilkinson, autorów monografii *Resetting the Compass: Australia's Journey Towards Sustainability* (Yencken, Wilkinson 2001). Badacze ci wskazywali, iż „zróżnicowane warunki środowiskowe wpływają na reakcje kulturowe; środowisko oddziałuje również pośrednio na kulturę, kształtując sposoby widzenia, słyszenia, odczuwania i rozumienia" (Yencken, Wilkinson 2001: s. 352). Powyższe twierdzenia doprowadziły australijskich uczonych do sformułowania tezy, że kultura stanowi czwarty filar zrównoważonego

rozwoju – zwłaszcza w kontekście rozwoju miast, które pełnią funkcję inkubatorów przemian społecznych i przestrzeni transformacji[1].

Kontynuując powyższe koncepty, badacze urbanistyki (Florida 2002; Kagan et al. 2018; Markusen, Gadwa 2010) odróżniają termin „kreatywny" od terminu „zrównoważony", podkreślając rolę UNESCO jako propagatora miast kreatywnych (Kagan et al. 2018; Kagan 2019). O ile współczesna akademia kładzie nacisk na stabilny rozwój miast, o tyle decydenci i samorządowcy aspirują do miast kreatywnych: różnorodnych kulturowo i wieloetnicznych (co wzmacnia konkurencję). Niezależnie od koncepcji rozwojowych, specjaliści (Brenner 2013; Castree et al. 2013) często krytycznie podchodzą do neoliberalnego paradygmatu rynkowego, gdyż dewastująco zakłóca on równowagę miast. Aby przeciwdziałać niekontrolowanemu urbanizmowi, UNESCO wprowadziło agendy zrównoważonego rozwoju miast (HABITAT I-III).[2] Ważnym dokumentem włączającym kulturę do zrównoważonego rozwoju były też konkluzje ekspertów COST (ang. *European Cooperation in Science and Technology*), wydane pod tytułem *Culture in, for and as Sustainable Development* (zob. Dessein et al. 2015). Konkluzje proponowały trzy warianty włączania kultury w triadę zrównoważonego rozwoju:

1) kultura „może odgrywać rolę wspomagającą i samopromującą";
2) można podkreślać jej siłę oddziaływania równoważącą „wszystkie trzy istniejące filary, kierującą zrównoważonym rozwojem między ekonomicznymi, społecznymi i ekologicznymi presjami i potrzebami";
3) jej rola może być bardziej fundamentalna. „Kultura integruje, koordynuje i prowadzi wszystkie jego aspekty" (Plebańczyk 2018: s. 170; zob. także: Dessein et al. 2015).

Rozważania niniejszego artykułu opierają się w dużej mierze na koncepcjach kulturowych zawartych w monografii *Culture and Sustainable Development in the City: Urban Spaces for Possibilites,* pod redakcją Sachy Kagana z 2022 roku. Publikacja ta, choć odnosi się do zrównoważonego rozwoju miast, wskazuje na ważne aspekty samego procesu rozwojowego, przeplatając dyskurs badawczy z dyskursem polityk publicznych, do czego nawiązywał Hawkes. Autorzy tekstów zebranych w powyższej monografii (Sacha Kagan, Antoniya Hauerwaas, Verena Holz, Patricia Wedler, Frances Whitehead) rozstrzygają w pewnym sensie dylemat czy kultura powinna stanowić czwarty filar zrównoważonego rozwoju w ten sposób, że uznają, iż nie musi być sztucznie łączona/rozłączana z triadą, gdyż występuje jako „przestrzeń możliwości" lub „przestrzeń swobody artystycznej" (Kagan 2022: s. 11), integrując wiele dziedzin pokrewnych w procesie rozwoju. Kultura *de facto* jest stale obecna w tymże procesie. Autorzy wymieniają szereg działań włączających kulturę w poszukiwanie metod zrównoważonego rozwoju, które są zarazem metodami zmian mentalnych. Miasta eksperymentują z przestrzeniami i strukturami publicznymi dzięki twórcom. Według autorów, dysponują oni „mikro-makro-społeczną

---

[1] Szczegółowe rozważania na powyższy temat zawarłam w artykule *Europejskie dziedzictwo kulturowe w strategicznych i rozwojowych priorytetach Unii Europejskiej (2010–2020),* opublikowanym wcześniej w „Przeglądzie Europejskim" (zob. Gierat-Bieroń 2023).

[2] zob. https://unhabitat.org/

sprawczością", uruchamiającą procedury artystyczne działające angażująco, stąd tak duża liczba twórców znajduje swoje miejsce w ruchach aktywistycznych. Wychodzą oni naprzeciw publicznej, zbiorowej współpracy, promują działania przekrojowe, odchodząc od struktur binarnych na rzecz wielopoziomowego rozwoju (Kagan 2022: s. 12; Kagan 2019). Takie podejście będzie widoczne w późniejszych analizach *case studies* przedstawionych w niniejszym tekście.

3. Strategie rozwojowe UE w latach 2010–2020 a SKK

Unia Europejska ogłosiła *Strategię na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu* w roku 2010 (Komisja Europejska 2010a). Wprowadzała ona trzy priorytety na kolejne dziesięciolecie:

- „rozwój inteligentny: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną" (Komisja Europejska 2010a: s. 5).

Ponadto, uwzględniono priorytety tematyczne, które w koherentny sposób łączyły główne założenia strategii *Europa 2020*: „Unia innowacji", „Europejska agenda cyfrowa" oraz „Europa efektywnie korzystająca ze swoich zasobów" (Komisja Europejska 2010a: s. 5–6). Priorytet 2 „Rozwój zrównoważony" jest w niniejszym tekście kluczowy. Zakładał efektywne korzystanie Europy z zasobów, co oznaczało działalność wykluczającą degradację środowiska i straty w bioróżnorodności (Komisja Europejska 2010a: s. 11). Zalecał tworzenie inteligentnych sieci biznesowych/klastrów, których celem byłoby zwiększenie odpowiedzialności społecznej za biznes.

Kultura i sektor kreatywny, inkorporowane do koncepcji zrównoważonego rozwoju poprzez akty prawa wtórnego UE, stawały się instrumentem oddziaływania Unii. Zarówno Agenda ONZ, jak i strategia *Europa 2020* nie określały szczegółowo funkcji kultury w zrównoważonym rozwoju. Akta sprawozdawcze do Agendy ONZ w ogóle nie obejmują SKK. Widoczność kultury w problematyce zrównoważonego rozwoju UE się większa około 2019 roku, kiedy ogłoszono *Europejski Zielony Ład* (Komisja Europejska 2019b) oraz *Plan prac w dziedzinie kultury na lata 2019–2023* (Konkluzje Rady 2018). Europejscy artyści, mimo że zawsze wykazywali wrażliwość na potrzeby ochrony środowiska i empatię wobec zmian klimatu, powoli odkrywali możliwości programowe i finansowe UE jako protektora zrównoważonego rozwoju w dziedzinie kultury.

3.1. Zrównoważony rozwój obszaru wewnętrznego UE: *Kreatywna Europa*, *Europejska Stolica Kultury*, plany pracy

Ramowy program UE *Kreatywna Europa 2014–2020* (podprogram *Kultura*) wykazywał potencjał kształtowania SKK pod kątem zrównoważonego rozwoju. Rozporządzenie 1295/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE), uruchamiające program, odnosiło się

do priorytetów rozwojowych UE w artykule 3 ust. b: "wzmacnianie konkurencyjności europejskiego sektora kultury i sektora kreatywnego […] w celu propagowania inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu" (Rozporządzenie 1295/2013: art. 3). Cele szczegółowe dookreślały zadania inkluzywności SKK. Wskazuje na to artykuł 4 ust. c-d: „c) wzmacnianie zdolności finansowej MŚP oraz mikro, małych i średnich organizacji sektora kultury i sektora kreatywnego w sposób zrównoważony, a jednocześnie dążenie do zapewnienia wyważonej reprezentacji geograficznej oraz sektorowej; d) wspieranie rozwoju polityki, innowacji, kreatywności, rozwoju publiczności oraz nowych modeli biznesowych…" (Rozporządzenie 1295/2013: art. 4). Niewątpliwie SKK miał realizować strategię *Europa 2020* od 2014 roku, ze szczególnym uwzględnieniem transformacji gospodarczej i równowagi geopolitycznej, a także miał wprowadzać innowacje w metodach dostępu do kultury. Wsparcie inkluzywności wynikało wprost z wartości europejskich, zapisanych w *Karcie Praw Podstawowych UE* (2007) i miało znaczny wpływ na sformułowanie w 2019 roku Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady o dostępności produktów i usług (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/882).

Działanie specjalne *Kreatywnej Europy*, jakim była *Europejska Stolica Kultury* (ESK), również podlegało dostosowaniu pod kątem założeń strategicznych UE. Kulturę *explicite* łączono ze zrównoważonym rozwojem właśnie wtedy, kiedy UE procedowała akty prawne rozwijające miasta. W przypadku innych procesów legislacyjnych brakowało systematyczności w odpowiedzi na implikacje polityczne. W latach 2010–2020 *Europejską Stolicę Kultury* obowiązywała Decyzja 1622/2006/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 2006 roku, w której zagadnienie zrównoważonego rozwoju nie wybrzmiewało. Występował tu raczej trend europeizacyjny *bottom-up* niż *top-down,* z którego wynikała zależność wyboru konkretnego miasta ESK od strategii regionalnych i lokalnych państwa członkowskiego. Decyzja 445/2014/UE PE i Rady z dnia 16 kwietnia 2014 roku, anulująca poprzednią decyzję odnośnie ESK, nie wnosiła szczególnej zmiany.

Niekonsekwencja i działania *ad hoc* w programowaniu SKK pod kątem zrównoważonego rozwoju widoczna była w dyskusjach ministrów kultury państw członkowskich zebranych w Radzie (zob. Konkluzje Rady 2010) oraz w debatach parlamentarzystów europejskich (zob. Parlament Europejski 2013). *Konkluzje Rady w sprawie planu prac w dziedzinie kultury na lata 2015–2018* miały nieco odmienny wydźwięk i zalecały kompatybilność priorytetów polityki kulturalnej UE względem zrównoważonego rozwoju. Punkt d) części I wskazywał na uznawanie wkładu SKK „w cele strategii *Europa 2020* na rzecz zatrudnienia, zwracając szczególną uwagę na wyzwania związane z cyfryzacją" (Konkluzje Rady 2014b: s. 2). Nawiązywano też do idei partycypacji społecznej oraz wpływu ochrony środowiska naturalnego na ochronę europejskiego dziedzictwa kulturowego. Ministrowie podkreślali rosnącą rolę cyfryzacji SKK, ułatwiającą dostęp do zasobów i rozwijającą spektrum odbiorców. Uważali, że partycypacja sprzyja „uczestnictwu w demokracji, zrównoważoności i spójności społecznej" (Konkluzje Rady 2014c: pkt 8).

3.2. Zrównoważony rozwój obszaru wewnętrznego UE: dziedzictwo kulturowe

Ochrona i promocja europejskiego dziedzictwa kulturowego przynajmniej od 2014 roku była włączona w długofalowe działania UE, ponieważ stawała się obszarem strategicznym polityki kulturalnej Unii. Definiowały to *Konkluzje Rady z 21 maja 2014 roku w sprawie dziedzictwa kulturowego jako strategicznego zasobu zrównoważonej Europy* (Konkluzje Rady 2014a). Rada przyjęła w tym dokumencie założenia zbliżone do poglądów Johna Hawkesa i wskazujące na konieczność włączania kultury do rozwoju regionalnego jako elementu przeciwdziałającego „degradacji zasobów i katastrofy ekologicznej" (Hawkes 2001: s. 19). Rada sugerowała miejsce dziedzictwa w wielopodmiotowej współpracy UE. Dziedzictwo, zdefiniowane jako zasób, ma dla społeczeństwa wartość kulturową, środowiskową i ekonomiczną. „Zarządzanie nim w sposób zrównoważony stanowi w XXI wieku decyzję o charakterze strategicznym" (Konkluzje Rady 2014a: pkt. 2).

W odpowiedzi na Konkluzje Rady, Komisja Europejska w dniu 22 lipca 2014 roku wydała komunikat COM(2014)477 pt. *Ku zintegrowanemu podejściu do dziedzictwa kulturowego w Europie* (Komisja Europejska 2014), podkreślający wpływ sektora na politykę zrównoważonego rozwoju. Komisja wskazała na możliwości zintegrowanego podejścia do zarządzania dziedzictwem poprzez konkretne instrumenty wsparcia. Znalazły się wśród nich tzw. „programy miękkie", w których najważniejszą rolę odgrywają międzynarodowe projekty partnerskie, nastawione na rozwijanie kompetencji, ale były też tzw. „programy twarde", czyli inwestycje o charakterze ekologicznym. Wielość proponowanych przez UE instrumentów odzwierciedlało różnorodność ścieżek rozwoju dziedzictwa w Unii oraz możliwości ożywienia różnych polityk publicznych dzięki dziedzictwu. Fundamentalną kwestią pozostało integrowanie metod zarządzania dziedzictwem oraz wykorzystanie narzędzi i mechanizmów zarządczych do modelowania przekonań o dziedzictwie jako zasobie społeczno-ekonomicznym Europy.

Najważniejszym raportem, podkreślającym relacje między sektorem dziedzictwa a zrównoważonym rozwojem, był dokument pt. *Europejskie Ramy Działania w zakresie dziedzictwa kulturowego* (Komisja Europejska 2019a). Dokument przewidywał połączenie różnych polityk unijnych i poziomów zarządzania dziedzictwem. Łączenie przestrzeni interwencji publicznej miało stymulować rozwój regionalny, spójność społeczną, transformację cyfrową, turystykę i środowisko naturalne. Uznano, że działania UE będą zmierzały w kierunku integracji powyższych obszarów, na co pozwala interdyscyplinarna specyfika dziedzictwa.

3.3. Relacje zewnętrzne UE. Kultura jako *soft power* zagranicznej polityki rozwojowej UE

Polityka rozwojowa należy do najstarszych polityk zewnętrznych Unii Europejskiej, a jej najważniejszym celem jest zmniejszenie i eliminowanie ubóstwa. Polityka rozwojowa zakłada propagowanie praw człowieka i społeczeństw opartych na zasadach demokracji. Jej częścią jest pomoc humanitarna, proponowanie rozwiązań pokojowych oraz ochro-

na świata przed negatywnymi skutkami ocieplenia klimatycznego. Politykę rozwojową wprowadził do działań UE artykuł 2 ust. 1 Traktatu o Unii Europejskiej oraz artykuł 4 ust. 4 i art. 208–211 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). Kompetencje między UE a państwami członkowskimi w tym obszarze mają charakter dzielony. Od 2005 roku obowiązywał Unię tzw. *Konsensus europejski w sprawie rozwoju*, czyli jednolita wizja działań na rzecz eliminacji ubóstwa (Wspólne Oświadczenie 2006). Po ogłoszeniu w 2015 roku A*gendy ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030,* Przewodniczący PE, Antonio Tajani, Premier Malty, Joseph Muscat (Prezydencja Malty w Radzie UE), Przewodniczący KE Jean-Claude Juncker oraz Wysoka Przedstawiciel ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE, Federica Mogherini, ustanowili *Nowy europejski konsensus w sprawie rozwoju – Nasz Świat, Nasza Godność, Nasza Przyszłość* (Wspólne Oświadczenie 2017), który miał zastosowanie do wszystkich polityk UE. *Nowy konsensus* zakładał połączenie tradycyjnej pomocy rozwojowej z innymi zasobami, w tym wprowadzenie SKK do umów partnerskich.

Sektor kultury i kreatywny kształtowano w kontekście polityki zagranicznej UE jako wartość normatywną oraz zdolność UE do budowania przyjaznych stosunków międzynarodowych. Kultura była definiowana jako „katalizator tolerancji i zrozumienia" (Parlament Europejski 2011: pkt 2), jako nośnik "wolności wypowiedzi, wolności prasy, wolności od niedostatku, wolności od strachu, wolności od nietolerancji, nienawiści" (Parlament Europejski 2011: pkt 4) i jako pomost między UE a jej sąsiadami w procesie wymiany kulturalnej. W cytowanej *Rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie kulturowego wymiaru działań zewnętrznych UE*, posłowie przypomnieli o konieczności wprowadzania współpracy kulturalnej do umów handlowych (pkt 42).

Siłę kultury postrzegano jako motor stosunków międzynarodowych ułatwiających rozwój, wspomagających demokrację i kreatywność, zapobiegających konfliktom. *Konkluzje Rady w sprawie kultury w stosunkach zewnętrznych UE ze szczególnym uwzględnieniem kultury we współpracy na rzecz rozwoju* z 15 grudnia 2015 roku są tu istotne (zob. Konkluzje Rady 2015). Definiują one rolę kultury w procesach rozwojowych. Punkt 11 Konkluzji stanowi: „Kultura jest podstawowym składnikiem ludzkiego, społecznego, gospodarczego i środowiskowego wymiaru rozwoju, a co za tym idzie – jednym z kluczowych elementów zrównoważonego rozwoju" (Konkluzje Rady 2015: pkt 11). Kultura jest instrumentem wspomagającym dialog, podtrzymującym wzajemne zrozumienie, a także narzędziem przeciwdziałającym negatywnym skutkom kryzysu migracyjnego, radykalizacji postaw i ksenofobii. Kultura w relacjach międzynarodowych została wskazana jako źródło „pokoju i pojednania w strefach ogarniętych konfliktem i strefach pokonfliktowych" (Konkluzje Rady 2015: pkt 11). Jako sektor pokrewny mediom – wytwarza klimat kształtujący „wolność opinii i wypowiedzi, różnorodności kulturowej, aktywnej postawy obywatelskiej i trwałych przemian demokratycznych" (Konkluzje Rady 2015: pkt 11). W następstwie Rezolucji PE z 2013 roku, Rada UE zwróciła się do Komisji Europejskiej z prośbą o przygotowanie strategii poświęconej roli kultury w kształtowaniu relacji zewnętrznych UE. Sprawozdanie stanowiło podstawę dla debaty ministrów kultury z UE na temat kultury jako elementu miękkiej polityki, która odbyła

się 17 maja 2013 roku, przy okazji nominacji miast Danii i Malty na *Europejską Stolicę Kultury* (Decyzja Rady 2013/286/UE).

3.4. Relacje zewnętrzne UE. Kultura jako siła procesów rozwojowych wobec państw trzecich

Kultura stała się więc jednym z motorów polityki rozwojowej Unii Europejskiej po 2010 roku. Wysoka Przedstawiciel Unii do spraw Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WP) w latach 2014-2019, Federica Mogherini, powiedziała w 2016 roku podczas spotkania ze środowiskami twórczymi, że dyplomacja kulturalna dotyczy „miejsc pracy, spójności społecznej i bezpieczeństwa. Stosunkowo niewielka inwestycja ze strony Europy może zrobić ogromną różnicę" (EEAS 2016). Doceniając rolę SKK w stosunkach międzynarodowych, włączyła potem ten obszar do *Globalnej Strategii na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej* (Konkluzje Rady 2016).

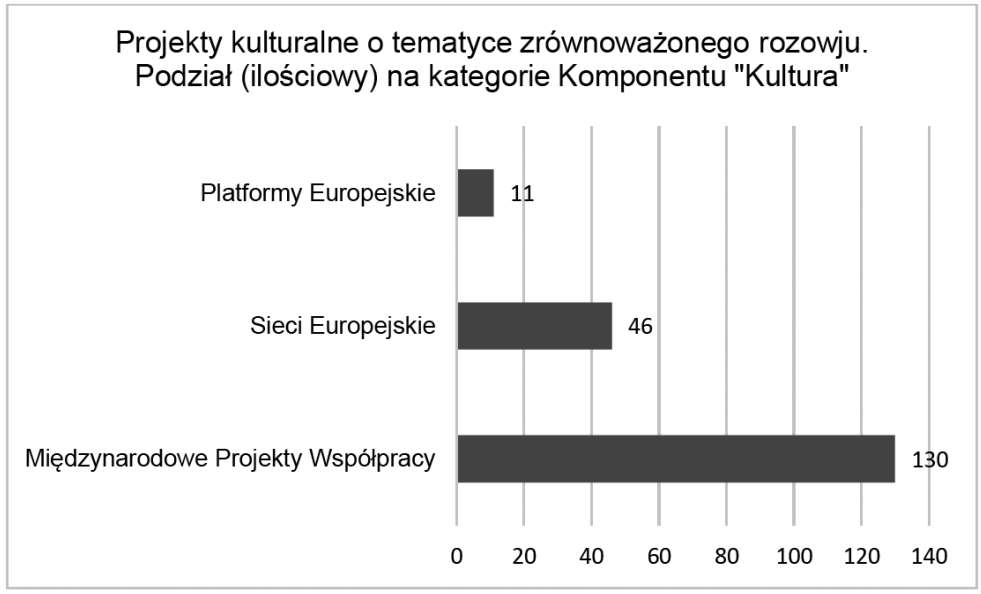
Dnia 8 czerwca 2016 roku Komisja Europejska wydała wspólny komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady JOIN(2016)29 pt. *W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych* (Komisja Europejska 2016), który uchodzi za dokument kierunkowy w planowaniu kulturowego oddziaływania UE na otoczenie zewnętrzne. Komunikat uwypuklał rolę SKK jako katalizatora zrównoważonego rozwoju wewnątrz i na zewnątrz UE. W pierwszym z trzech celów określonym jako „wspieranie kultury jako siły napędowej zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego" (Komisja Europejska 2016: s. 8), strategia operacjonalizowała przyszłe działania UE w oparciu o walory kultury. Unia miała rozwijać się harmonijnie dzięki włączeniu twórczości i kreatywności do oddziaływania Unii na zagranicznych partnerów. Mechanizmem finansowania miały być programy operacyjne Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (EPS) i Europejskiej Polityki Rozszerzenia (EPR), a także różne działania w zakresie współpracy państw Basenu Morza Śródziemnego. Unia dostrzegała ważną rolę kultury w kształtowaniu synergii UE z państwami bezpośredniego sąsiedztwa, jednocześnie postulując partnerstwo kulturalne i medialne w ramach przemysłów kreatywnych (np. filmu). Strategia podkreślała wspólne działania stron na rzecz rozwoju miast afrykańskich, Ameryki Łacińskiej i państw AKP. Interkontynentalna współpraca historycznych miast europejskich mogła się przyczynić do inicjowania procesów inkluzji społecznej, ochrony lokalnych zabytków, a przede wszystkim do przeciwdziałania ubóstwu dzielnic miejskich. Postulowano współpracę przedsiębiorstw europejskich z Koreą Południową i budowanie klastrów kultury, co miało zbliżyć SKK technologicznie do państw wysoko rozwiniętych.

4. *Kreatywna Europa 2014–2020*: projekty jako studia przypadku

Jako studia przypadku, będące ilustracją realizacji strategii zrównoważonego rozwoju UE w SKK, do analizy zostały wybrane europejskie projekty kulturalne, prowadzone w ramach Programu *Kreatywna Europa 2014–2020*, podprogram Kultura. Spośród 1340 projektów Kreatywnej Europy w obrębie sektora kultury wyselekcjonowano te, które w swych celach i zadaniach wykazywały łączenie kultury z celami zrównoważonego

rozwoju. Takich projektów w latach 2014–2020 było 187 (trwały przynajmniej do 2023 roku), przy czym – jak przedstawia *Rysunek 1* – większość stanowiły międzynarodowe projekty współpracy na mniejszą i większą skalę (130), następnie europejskie sieci współpracy (46) oraz platformy europejskie (11). W komponencie *Tłumaczenia Literackie* nie odnotowano poszukiwanego wskaźnika. Wiodącą pozycję jako lidera projektów na rzecz zrównoważonego rozwoju zajmowały takie państwa jak: Włochy, Francja, Niemcy, Wielka Brytania (przed Brexitem) i Hiszpania.

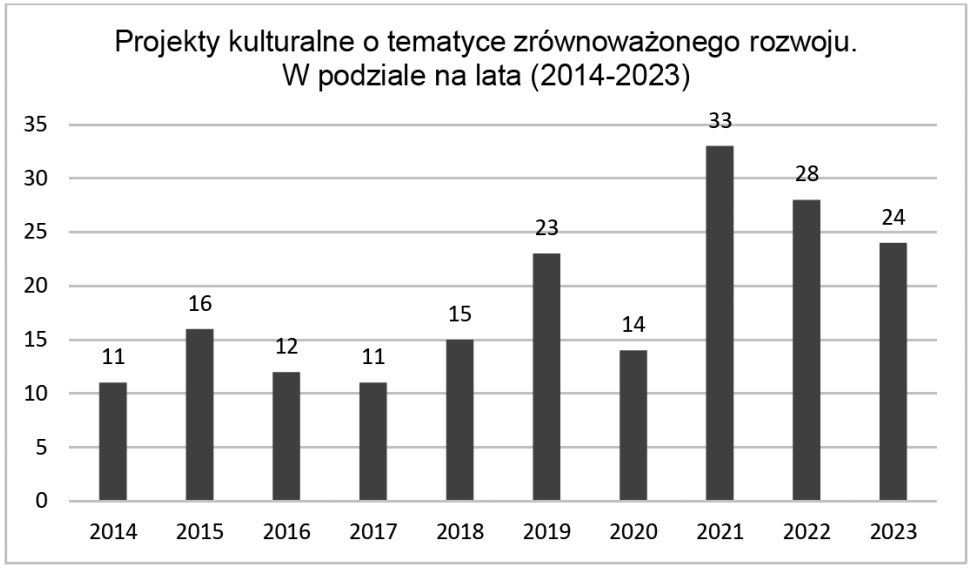
Rysunek 1. Zrównoważony rozwój w projektach modułu „Kultura" programu *Kreatywna Europa 2014–2020*. Przekrój przez kategorie modułu.

Źródło: oprac. własne na podstawie: http://culture.ec.europa.eu/creative-europe/projects

Międzynarodowe projekty współpracy były najczęściej wybieranym przez operatorów kulturalnych programem dotacyjnym UE, jeśli chodzi o zrównoważony rozwój. Projekty na wielką skalę otrzymywały wsparcie finansowe Unii powyżej 1 mln euro, natomiast wsparcie projektów na małą skalę opiewało na kwotę maksymalnie 200 tys. euro. Mniejsze projekty cieszyły się większym zainteresowaniem, gdyż nie generowały ryzyka finansowego. Europejskie sieci współpracy posiadają ustabilizowaną pozycję na rynku kultury. Cechuje je wieloletnia tradycja funkcjonowania, są rozpoznawalne i doceniane jako branżowe huby, o wysokim wskaźniku *know-how*. Platformy europejskie stanowiły nowość w programie *Kreatywna Europa 2014–2020*. Wsparcie UE otrzymywali w tym obszarze młodzi, debiutujący artyści różnych gatunków sztuki. Ponieważ ta forma dotacji nie była wystarczająco rozpropagowana przez Komisję Europejską w omawianym okresie, stąd prawdopodobnie najniższa liczba zgłoszonych wniosków – również w zakresie zrównoważonego rozwoju.

Rysunek 2. Projekty modułu „Kultura" programu *Kreatywna Europa 2014–2020* w podziale na lata (2014–2023).

Źródło: oprac. własne na podstawie http://culture.ec.europa.eu/creative-europe/projects

Dane liczbowe na *Rysunku 2* przedstawiają liczbę projektów realizowanych w trzech powyżej omówionych kategoriach modułu *Kultura* w danym roku kalendarzowym. Liczba projektów jest zróżnicowana na przestrzeni lat i waha się od 11 (2014, 2017) do 33 (2021). Dane wskazują na wzrost zainteresowania problematyką zrównoważonego rozwoju w dziedzinie kultury pod koniec drugiej dekady, między 2019 a 2023 rokiem, czyli w okresie kiedy program *Kreatywna Europa* zbliżał się do końca, a aktywność kulturalna wygasała choćby z powodu pandemii Covid-19. Warto zauważyć, że wzrost między liczbą projektów z pierwszego roku realizacji programu (2014) a liczbą projektów w roku 2021 jest trzykrotnie wyższy, co przemawia za większym rezonowaniem idei zrównoważonego rozwoju w obszarze SKK pod koniec II dekady i na początku III dekady XXI wieku. Niewątpliwie wpływ na taką sytuację miało ogłoszenie pakietu politycznego *Europejski Zielony Ład* Ursuli von der Leyen (2019) oraz programu *Nowy Europejski Bauhaus*.[3]

W celu analizy jakościowej, w niniejszym badaniu wybrano kilkanaście losowych projektów międzynarodowych, porównując je według następujących kryteriów: (1) sposób łączenia kultury z rozwojem; (2) mobilizacja twórców na rzecz zrównoważonego rozwoju, (3) nowatorstwo. Projekty kulturalne *Kreatywnej Europy 2014–2020* rozpracowywały relację między kulturą a rozwojem, mobilizując twórców i odbiorców oraz poszukując nowych rozwiązań praktycznie we wszystkich dziedzinach artystycznych (teatr, muzyka, taniec, itd.). Były to z jednej strony idee przestrzenno-społeczne (ukierunkowane na ekologię),

[3] zob. *New European Bauhaus* (WWW).

z drugiej – działania przekrojowe, integrujące gatunki sztuki, z trzeciej – eksplorujące innowacje jako narzędzia stymulujące rozwój oraz gromadzące wspólnoty praktyków pracujących nad przywództwem i partycypacyjnymi metodami zarządzania. Istotną rolę odegrały Europejskie Sieci Współpracy. Choć projektów w tej kategorii nie było dużo (46), jednakże dofinansowanie UE skutkowało wzrostem pozycji organizacji pozarządowych (NGO) na arenie międzynarodowej, wzmacniając ich rolę jako ambasadorów interesów sektora kultury wobec innych graczy rynkowych. Konsorcja kulturalne uzyskiwały regularne dotacje ze strony UE na przestrzeni lat 2014–2020, co pozwoliło im na budowanie nowych ekosystemów instytucjonalnych i rozwijanie potencjału wdrażanego przez wiele lat na określonym terenie i we współpracy z tymi samymi partnerami. Jak wspomniano, sieci europejskie są prestiżowymi organizacjami pozarządowymi. Ich działalność na rzecz stabilnego rozwoju ma ogromne znaczenie dla sektora kultury w Europie. Z analizy wynika, że sieci korzystające z wielopodmiotowych zasobów organizacyjnych (np. IETM, EUNIC, CIRCOSTRADA, The SwingNet#2, TRANSFORMATIONS, REMA, IGNITE, NEED, itp.) były w stanie aplikować bardziej zaawansowane modele współpracy w związku z ideami zrównoważonego rozwoju – konwergencja zadań, holokracja, inteligentne systemy informatyczne czy model zdalny.

W kategorii Międzynarodowe Projekty Współpracy, jeśli chodzi o mobilizację społeczną, wybijały się teatry tańca, sceny performatywne i centra choreograficzne. Łączyły twórców i aktywizowały publiczność. Jednocześnie można je nazwać współczesnymi laboratoriami sztuki (ang. *living labs*) i miejscami eksperymentu artystycznego, nastawionymi na poszukiwanie innowacyjnych metod kreacji i współpracy. Artyści poszukiwali kolektywnych i demokratycznych formatów organizacyjno-zarządczych. Na przykład, *Pivot Dance* (2017; Wielka Brytania, Holandia, Włochy) był projektowany jako wielopoziomowy proces eksplorowania nowych technik tańca, które jednocześnie integrowałyby zastane warunki rynkowe z potrzebami publiczności. Wdrażano tu kalifornijski model biznesowy *Lean Startup*, polegający na publicznej weryfikacji konceptów choreograficznych na wczesnym etapie rozwoju projektu, testując reakcję na proponowaną innowację. Metoda ta miała oszczędzać pomysły, które nie zyskują aprobaty (ang. *times based management*). Równocześnie okazywała się odpowiednim rozwiązaniem marketingowym, gdyż pozwala na rozgłos projektu przed jego ostatecznym rozpoczęciem. Projekt *Shapers* (2016–2018; Francja, Hiszpania, Bośnia i Hercegowina) skierowany do publiczności śródziemnomorskiej, polegał na budowaniu układów choreograficznych w formacie *street art* oraz w oparciu o zasadę *peer to peer*. Układ choreograficzny rodził się na oczach mieszkańców, w plenerze i wśród partnerów, promując w ten sposób związek między aktem twórczym, ekologią, dialogiem i rozwojem. W projekcie brali udział tancerze spoza UE – z Egiptu i Maroka, co nawiązywało do zrównoważonej współpracy euro-śródziemnomorskiej.

Wiele projektów architektonicznych i urbanistycznych *Kreatywnej Europy 2014–2020* wdrażało rozwiązania prospołeczne, angażujące mieszkańców/turystów w plany rozbudowy europejskich miast i wskazujących na konieczność społecznej kontroli propozycji ekologicznych. Nazywały architekturę przemysłem kreatywnym, odgrywającym coraz

większą rolę w projektowaniu oryginalnego budownictwa europejskiego. Projekt *Future Architecture* (2016–2017; Słowenia) zadawał pytania o to, czy architektura w obecnych czasach ma być ozdobą miasta, czy powinna posiadać potencjał transformacyjny, podążający w kierunku eko-życia. W 2015 roku partnerzy projektu otworzyli pierwszą, europejską interdyscyplinarną platformę muzeów architektury (bierze w niej udział Muzeum Architektury z Wrocławia), łączącą wyzwania zrównoważonego rozwoju z przyszłością miast. Platforma stworzyła *Future Architecture Platform Open Call* dla nowych propozycji kreowania zrównoważonych miast. Zatem projekt łączył dziedziny, mobilizował różne środowiska i zachowywał nowatorski charakter. Hiszpański projekt *Active Public Space* (2015–2017; Austria, Czechy, Hiszpania) miał na celu przekształcenie przestrzeni publicznej w obszary symbolicznego aktywizmu miejskiego, wytwarzającego nawyk obywatelskiego włączania się w procesy zrównoważonego planowania urbanistycznego. Efektem projektu był wydany w Barcelonie przewodnik *How to Guide Implementing Technology Towards Active Public Space,* opisujący ponad 70 dobrych praktyk, angażujących mieszkańców w projektowanie społeczne nowoczesnych metropolii. Kontakt między artystami i ludźmi w przestrzeni publicznej i poprzez sztukę uliczną budował też projekt *Contact Zones* (2015–2016; Włochy, Niemcy, Wiela Brytania). Miał za zadanie generować świadome i zrównoważone wykorzystywanie przestrzeni publicznej poprzez interakcje społeczne, „wytwarzane" w formie przemarszów, manifestacji, subversing, dialogów publicznych i seminariów. Istotą spotkań było współautorstwo elementów rzeźbiarskich i instalacji miejskich traktowanych jako *site specific*, typowych dla architektury krajobrazu.

Osobną grupę projektów stanowiły te, które proponowały włączanie zaawansowanych technologii informacyjnych do archiwów i bibliotek (*New Challenges for Public Libraries*, 2016–2018, Włochy, Dania, Portugalia, Rumunia) lub służących rozwojowi publiczności (*Removable Futures*, 2015–2017; Włochy, Holandia, Wielka Brytania). Celem tworzenia platform cyfrowych, gromadzących i przechowujących dane, było zachowanie równowagi i równego dostępu do europejskich zbiorów (ang. *blockchain technology*), które jednocześnie posiadają funkcję oszczędzania energii miejsc publicznych i budują model zautomatyzowanych instytucji kulturalnych.

5. Podsumowanie

Koncepcje zrównoważonego rozwoju UE nie były od początku dekady 2010-2020 traktowane jako istotny element polityki kulturalnej UE. Kalibracja SKK pod kątem zrównoważonego rozwoju postępowała stopniowo, z momentem przełomowym około 2016 roku, po ogłoszeniu Agendy ONZ, wybuchu kryzysu migracyjnego i przyjęciu dokumentu: *W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych* (Komisja Europejska 2016). Bardziej spójny charakter prorozwojowy przedstawiają relacje zewnętrzne niż wewnętrzne UE, gdyż wprost służyły wspomaganiu tychże procesów przez Unię w polityce zagranicznej. Przytaczane wyżej dane liczbowe dotyczące projektów kulturalnych wskazują na wzrost zainteresowania problematyką zrównoważonego rozwoju po ogłoszeniu przez Ursulę von der Leyen pakietu politycznego *Europejski Zielony Ład*.

Z pilotażowych analiz przedstawionych w niniejszym artykule wynika, że sztuka i kultura „odczytują" swoje miejsce w procesach proekologicznych i kontrolowanego, ale powolnego rozwoju (Miller 2013). Pomijając fakt, że europejskie instytucje kultury włączają się w *praxis* działań ekologicznych, typu oszczędzanie energii i papieru, recycling, utylizacje, obniżanie kosztów podróży; to przede wszystkim wychodzą naprzeciw działaniom społecznym i na rzecz ochrony biosfery. Wprowadzają wielopoziomowe zarządzanie różnorodnością, ekologiczne modele biznesowe, utrzymują etos sieciowego partnerstwa i inkluzyjność. Z pewnością podmioty SKK funkcjonują dziś w bardziej skomplikowanej strukturze interdyscyplinarnej. Uzupełniają wiedzę ekologiczno-klimatyczno-przyrodniczą, co zwiększa ich potencjał kreatywny i sprzyja ich atrakcyjności. Współcześni artyści europejscy, jak wynika z analiz i jak sugerują badacze, czują się „rzecznikami zmian" i „partnerami *policy makers*" (Pałasz, Tabaka 2021: s. 268), działają dla sprawiedliwości rozwojowej, są współtwórcami metamorfoz kulturalnych. Skala tych działań nie jest imponująca (187 projektów w ciągu około dziesięciu lat), ale warto podkreślić, że SKK jest częścią obliczonych na wiele lat procesów równoważenia polityk. Hipoteza badawcza niniejszego artykułu została więc zweryfikowana pozytywnie. Sektor kultury i kreatywny pozostają w procesie rewidowania stanowisk ideowych zgodnie z polami nacisku politycznego UE. Pozostają w fazie eksploracji „przestrzeni możliwości", jak pisał Sacha Kagan (zob. Kagan et al. 2018), pozwalającej na uczestniczenie w eko-kulturze i dobrostanie świata. Instytucje kultury na niewielką wprawdzie skalę, ale stają się rzecznikami „rewolucji ekologicznej" (European Commission 2022; European Parliament 2017).

Bożena Gierat-Bieroń – dr hab., profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pracuje w Instytucie Studiów Europejskich UJ. Jej zainteresowania badawcze dotyczą takich obszarów naukowych jak: polityki kulturalne, polityka kulturalna Unii Europejskiej, dziedzictwo kulturowe Europy, relacje zewnętrzne UE w dziedzinie kultury, dyplomacja kulturalna. Profesor wizytująca na europejskich uniwersytetach. Autorka monografii i artykułów naukowych, ekspertyz europejskich. Obecnie kierownik studiów podyplomowych *Dyplomacja Kulturaln*a na UJ.

Bożena Gierat-Bieroń – PhD, D.Sc., professor at the Jagiellonian University. She works at the Institute of European Studies, Jagiellonian University. Her research interests include such areas as cultural policies, cultural policy of the European Union, Europe's cultural heritage, the EU's external relations in the field of culture, and cultural diplomacy. Visiting professor at several European universities. Author of monographs, scholarly articles, and European expert reports. She is currently the Head of the postgraduate programme *Cultural Diplomacy* at the Jagiellonian University.

Bibliografia:

BERGH van den Jeroen C.J.M., NIJKAMP Peter (1991), *Operationalizing sustainable development: dynamic ecological-economic model,* „Ecological Economics", vol. 4, issue 1.

BÖRZEL Tania A. (2005), *Europeanization: How the European Union Interacts with its Member States,* in: Simon Bulmer, Christian Lequesne (eds.), *The Member States of the European Union*, First edition, Oxford University Press.

BRENNER Neil (2013), *Theses on Urbanization*, „Public Culture", vol. 25, no. 1. DOI: 10.1215/08992363-1890477

CASTREE Noel, KITCHIN Rob, ROGERS Alisdair (2013), *Neoliberalism*, in: Alisdair Rogers, Noel Castree, Rob Kitchin (eds.), *Dictionary of human geography*, Oxford University Press. DOI: 10.1093/acref/9780199599868.001.0001

CERNEA Michael M. (2001), *Cultural Heritage and Development: A Framework for Action in the Middle East and North Africa*, The World Bank, Washington. DOI: 10.1596/0-8213-4938-4

DESSEIN Joost, SOINI Katriina, FAIRCLOUGH Graham, HORLINGS Lummina (eds) (2015), *Culture in, for and as Sustainable Development: Conclusions from the COST Action IS1007 Investigating Cultural Sustainability*, University of Jyväskyla.

DECYZJA Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1622/2006/WE z dnia 24 października 2006 r. ustanawiająca działanie Wspólnoty na rzecz obchodów Europejskiej Stolicy Kultury w latach 2007–2019, Dz.U. UE L 304 z 3.11.2006.

DECYZJA Parlamentu Europejskiego i Rady nr 445/2014/UE z dnia 16 kwietnia 2014 r. ustanawiająca działanie Unii na rzecz Europejskich Stolic Kultury na lata 2020–2033 i uchylająca decyzję nr 1622/2006/WE, Dz.U. UE L 132 z 3.05.2014.

DECYZJA RADY (2013/286/UE) z dnia 17 maja 2013 r. w sprawie wyznaczenia Europejskiej Stolicy Kultury na rok 2017 w Danii i na Cyprze oraz Europejskiej Stolicy Kultury na rok 2018 na Malcie (2013/286/UE), Dz.U. UE L162/9 z 14.06.2013.

DYREKTYWA Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/882 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie wymogów dostępności produktów i usług (Tekst mający znaczenie dla EOG), PE/81/2018/REV/1, Dz.U. UE L 151 z 7.06.2019.

EEAS (2016), *Speech of the HR/VP Federica Mogherini at the Culture Forum in Brussels*, European External Action Service, https://www.eeas.europa.eu/eeas/speech-hrvp-federica-mogherini-culture-forum-brussels_en (20.04.2016).

EUROPEAN COMMISSION (2022), *Stormy Times: Nature and humans: Culture courage for change. 11 messages for and from Europe,* Publications Office of the European Union, Luxembourg. DOI: https://data.europa.eu/doi/10.2766/90729

EUROPEAN PARLIAMENT (2017), *EU action for sustainability (2017/2009(INI)),* Report of the Committee on the Environment, Public Health and Food Safety, https://oeil.europarl.europa.eu/oeil/en/document-summary?id=1495833 (27.06.2017).

EUROPEJSKA KONWENCJA KRAJOBRAZOWA (2000), sporządzona we Florencji 20 października 2000 r., Dz. U. 2006, nr 14 poz. 98.

FEATHERSTONE Kevin, RADAELLI Claudio Maria (eds.) (2003), *The Politics of Europeanization*, Oxford. DOI: 10.1093/0199252092.001.0001

FLORIDA Richard (2002), *The rise of the creative class and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*, New York.

GIERAT-BIEROŃ Bożena (2017), *Europeizacja top-down w kulturze jako efekt polityki kulturalnej UE,* „Zarządzanie w Kulturze", nr 4.

GIERAT-BIEROŃ Bożena (2023), *Europejskie dziedzictwo kulturowe w strategicznych i rozwojowych priorytetach Unii Europejskiej (2010–2020)*, „Przegląd Europejski", nr 1/2023. DOI: 10.31338/1641-2478pe.1.23.3

GROBER Ulrich (2010), *Die Entdeckung der Nachhaltigkeit. Kulturgeschichte eines Begriffs*. München.

HAWKES Jon (2001), *The fourth pillar of sustainability: Culture's essential role in public planning*. Melbourne.

JANIKOWSKI Ryszard (2009), *Kultura osią zrównoważonego rozwoju*, w: Ryszard Janikowski, Krzysztof Krzysztofek (red.), *Kultura a zrównoważony rozwój. Środowisko, ład przestrzenny, dziedzictwo w świetle dokumentów UNESCO i innych organizacji międzynarodowych*, Warszawa.

KAGAN Sacha (2019), *Culture and the arts in sustainable development: Rethinking sustainability research*, in: Torsten Meireis, Gabriele Rippl (eds), *Cultural Sustainability: Perspectives from the Humanities and Social Sciences*, New York.

KAGAN Sacha (ed.) (2022), *Culture and sustainable development in the City: Urban spaces for possibilities*, New York.

KAGAN Sacha, HAUERWAAS Antoniya, HOLZ Verena, WEDLER Patricia (2018), *Culture in sustainable urban development: Practices and policies for spaces of possibility and institutional innovations*, „City, Culture and Society", vol. 13. DOI: 10.1016/j.ccs.2017.09.005

KAGAN Sacha, HAUERWAAS Antoniya, HOLZ Verena, WEDLER Patricia (2022), *Introduction: Culture and Sustainable Development in the City – Urban Spaces of Possibilities*, in: Sacha Kagan (ed.), *Culture and sustainable development in the City: Urban spaces for possibilities*, New York.

KARTA PRAW PODSTAWOWYCH UNII EUROPEJSKIEJ (2007), Dz.U. UE C 303 z 14.12.2007.

KOMISJA EUROPEJSKA (2010a), Komunikat Komisji: *Europa 2020: Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, KOM(2010) 2020 wersja ostateczna, Bruksela, 03.03.2010.

KOMISJA EUROPEJSKA (2010b), Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Regionów: *Europejska agenda cyfrowa*, KOM(2010)245 wersja ostateczna, Bruksela, 19.05.2010.

KOMISJA EUROPEJSKA (2014), Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Ku zintegrowanemu podejściu do dziedzictwa kulturowego w Europie*, COM(2014) 477 final, Bruksela, 22.07.2014.

KOMISJA EUROPEJSKA (2015), *Orędzie o stanie Unii 2015: Postępy w realizacji 10 priorytetów Komisji Europejskiej,* #teamJunckerEU, https://commission.europa.eu/system/files/2016-02/priorities-progress-report_pl_0.pdf (15.07.2015).

KOMISJA EUROPEJSKA (2016), Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady: *W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych,* JOIN (2016) 29 final, Bruksela, 8.06.2016.

KOMISJA EUROPEJSKA (2019a), *Europejskie Ramy Działania w zakresie dziedzictwa kulturowego,* Dokument roboczy służb Komisji, Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg. DOI: https://data.europa.eu/doi/10.2766/0212

KOMISJA EUROPEJSKA (2019b), Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: *Europejski Zielony Ład*, COM(2019) 640 final, Bruksela, 11.12.2019.

KONKLUZJE RADY (2010) i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie planu prac w dziedzinie kultury na lata 2011–2014 (2010/C 325/01), Dz. Urz. UE C 325/1 z 2.12.2010.

KONKLUZJE RADY (2014a) z dnia 21 maja 2014 r. w sprawie dziedzictwa kulturowego jako strategicznego zasobu zrównoważonej Europy (2014/C 183/08), Dz.U. UE C183 z 14.06.2014.

KONKLUZJE RADY (2014b) i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie planu prac w dziedzinie kultury na lata 2015–2018 (2014/C 463/02), Dz.U. UE C 463/4 z 23.12.2014.

KONKLUZJE RADY (2014c) na temat zarządzania partycypacyjnego dziedzictwem kulturowym (2014/C 463/01), Dz.U. UE C 463/1 z 23.12.2014.

KONKLUZJE RADY (2015) z dnia 24 listopada 2015 r. w sprawie kultury w stosunkach zewnętrznych UE ze szczególnym uwzględnieniem kultury we współpracy na rzecz rozwoju (2015/C 417/06), Dz.U. UE C 417 z 15.12.2015.

KONKLUZJE RADY (2016) w sprawie Globalnej Strategii na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej, Rada do spraw zagranicznych, 13202/16, Luksemburg, 17 października 2016, https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13202-2016-INIT/pl/pdf (27.10.2016).

KONKLUZJE RADY (2018) w sprawie planu prac w dziedzinie kultury na lata 2019–2023 (2018/C 460/10), Dz. U. UE C 460 z 21.12.2018.

KONWENCJA UNESCO (2005) w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r., Dz. U. 2007 nr 215, poz. 1585.

KONWENCJA UNESCO (2003) w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r., Dz. U. 2011 nr 172, poz. 1018.

LABADI Sophia, GILBERTO Francesca, ROSETTI Ilaria, SHETABI Linda, YILDRIM Ege (2021), *Heritage and the sustainable development goals: policy guidance for heritage and development actors,* ICOMOS, Paris.

VON DER LEYEN Ursula (2019), *Unia, która mierzy wyżej. Mój program dla Europy*. *Wytyczne polityczne na następną kadencję Komisji Europejskiej 2019–2024,* Urząd Publikacji Unii Europejskiej, Luksemburg. DOI: https://data.europa.eu/doi/10.2775/612705

MARKUSEN Ann, GADWA Anne (2010), *Arts and culture in urban and regional planning: A review and research agenda*, „Journal of Planning Education and Research", vol. 29, no. 3. DOI: 10.1177/0739456X09354380

MILLER Thaddeus R. (2013), *Constructing sustainability science: emerging perspectives and research trajectories*, „Sustainability Science", vol. 8. DOI: 10.1007/s11625-012-0180-6

MURZYN-KUPISZ Monika (2013), *Kultura i dziedzictwo kulturowe a rozwój zrównoważony,* w: Zbigniew Strzelecki, Paulina Legutko-Kobus (red.), *Gospodarka regionalna i lokalna a rozwój zrównoważony*, Warszawa.

MURZYN-KUPISZ Monika, DZIAŁEK Jarosław (2017) (eds), *The impact of artists on contemporary urban development in Europe*, Springer.

NEW EUROPEAN BAUHAUS (WWW), https://new-european-bauhaus.europa.eu/index_en?prefLang=pl (20.06.2026).

ONZ (2015), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r., *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*, A/RES/70/1.

OUR COMMON FUTURE (1987), Report of the World Commission on Environment and Development, Oxford University Press, New York.

OUR CREATIVE DIVERSITY (1995), Report of the World Commission on Culture and Development, UNESCO, Paris.

PAŁASZ Michał, TABAKA Joanna (2021), *Ekowerwa w kulturze. Zrównoważony rozwój a zarządzanie kulturą i rozwój kadr kultury w kontekście kryzysu klimatyczno-ekologicznego*, „Zbiór wiadomości do antropologii muzealnej", nr 8/2021. DOI: 10.12775/ZWAM.2021.8.15

PARLAMENT EUROPEJSKI (2011), *Kulturowy wymiar działań zewnętrznych UE*, Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie kulturowego wymiaru działań zewnętrznych UE (2010/2161 (INI)), 2012/C 377 E/18, Dz.U. C 377E z 7.12.2012.

PARLAMENT EUROPEJSKI (2013), Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 września 2013 r. w sprawie promowania europejskiego sektora kultury i sektora kreatywnego na rzecz wzrostu gospodarczego i wzrostu zatrudnienia (2012/2302(INI)), Dz.U. UE C 93 z 9.03.2016.

PASCUAL Jordi (2009), *Polityki kulturalne, rozwój społeczny i innowacyjność instytucjonalna, czyli: dlaczego potrzebujemy Agendy 21 dla kultury?,* w: Wojciech Kłosowski (red.)*, Kierunek Kultura. Promocja regionu przez kulturę*, Warszawa.

PEARCE David W., BARBIER Edward, MARKADYA Anil (1990), *Sustainable Development. Economics and the Environment in the Third World*, Aldershot–Brookfield.

PLEBAŃCZYK Katarzyna (2018), *Role kultury we współczesnych strategiach rozwoju zrównoważonego,* „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach", nr 376.

ROODHOUSE Simon (2010) (red.), *Cultural quarters. Principles and practice, Intellect*, Bristol–Chicago.

ROZPORZĄDZENIE 1295/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z dnia 11 grudnia 2013 r. ustanawiające program „Kreatywna Europa" (2014–2020) i uchylające decyzje nr 1718/2006/WE, nr 1855/2006/WE i nr 1041/2009/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz.U. UE L 347 z 20.12.2013.

SIEKIERSKI Jan, RUTKOWSKA Małgorzata (2008), *Zrównoważony rozwój jako koncepcja w naukach ekonomicznych*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania", nr 8.

SŁOWNIK WSPÓŁCZESNY JĘZYKA POLSKIEGO (1996), Warszawa.

THORSBY David (2010), *Ekonomia i kultura*, Warszawa.

TRZEPACZ Piotr (2012), *Geneza i istota koncepcji rozwoju zrównoważonego*, w: P. Trzepacz (red.), *Zrównoważony rozwój – wyzwania globalne*, Kraków.

WSPÓLNE OŚWIADCZENIE (2006) Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w ramach Rady, Parlamentu Europejskiego i Komisji w sprawie polityki rozwojowej Unii Europejskiej: *Konsensus Europejski* (2006/C 46/01), Dz.U. UE C 46 z 24.02.2006.

WSPÓLNE OŚWIADCZENIE (2017) Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie, Parlamentu Europejskiego i Komisji: *Nowy europejski konsensus w sprawie rozwoju „Nasz Świat, Nasza Godność, Nasza Przyszłość"* (2017/C 210/01), Dz.U. UE C 210 z 30.06.2017.

YENCKEN David, WILKINSON Debra (2001), *Resetting the Compass: Australia's Journey Towards Sustainability*, Collingwood. DOI: 10.1071/9780643091733

Received: 10.11.2025. Accepted: 15.07.2026.